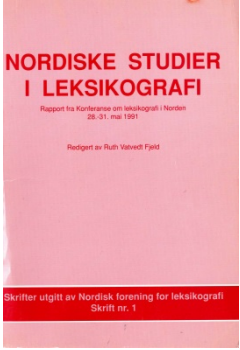

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Norsk EF-terminologi - Om det pågående arbeidet med å registrere norsk terminologi knyttet til oversettelsen av deler av EFs regelverk til norsk	
Forfatter:	Jan Hoel	
Kilde:	Nordiske Studier i Leksikografi 1, 1992, s. 540-548 Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, 28.-31. mai 1991	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for bruk af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Norsk EF-terminologi

Om det pågående arbeidet med å registrere norsk terminologi knyttet til oversettelsen av deler av EFs regelverk til norsk

I forbindelse med de pågående EØS-forhandlingene (sv. EES) mellom EFTA og EF (sv. EG) er det i de nordiske EFTA-stater under oversettelse en stor mengde EF-rettsakter til nasjonalspråket. I Norge blir oppgaven ivarettatt av Oversettelsesenheten/EØS i Det kongelige utenriksdepartement. Terminologisk konsekvens er en nødvendighet i lovttekster for at de skal fungere i praksis. Oversettelsesarbeidet krever derfor en kraftig innsats også på det terminologiske plan. En del av termene i rettsaktene er problematiske å registrere. Ikke minst gjelder dette når det er semantisk-kognitive ulikheter mellom kilde- og målspråk, eller når termen er en konstruksjon for å tilfredsstille EFs lovgivningsbehov.

Bakgrunn

Siden juni 1990 har det vært ført forhandlinger mellom EFTA og EF med sikte på å komme fram til en avtale om et «europæisk økonomisk samarbeidsområde», forkortet EØS. Forhandlingene skulle etter planen ha vært sluttført i juni 1991. I oktober har det imidlertid ennå ikke lyktes partene å bli enige på alle punkter.

I Norge skal en eventuell EØS-avtale snarest mulig legges fram for de folkevalgte som stortingsproposisjon. Dersom Stortinget godkjenner avtalen, vil også Norge være en del av EFs «indre marked» når dette etter planen realiseres f.o.m. 1. januar 1993.

Oversettelse av relevante deler av EFs regelverk

De deler av EFs regelverk som skal regulere det indre marked, må innenfor rammen av en EØS-avtale også inngå i EFTA-statenes lovgivninger. EØS-forhandlingene har således i Norge og i de øvrige nordiske EFTA-stater skapt et behov for å få disse delene av regelverket oversatt til nasjonalspråket.

Antall dokumenter som skal oversettes er 1 200-1 400, med et gjennomsnittlig sidetall på ca. ti trykte sider med dobbel spaldebredde. Dette motsvarer minst 30 000 maskinskrevne A 4-sider.

Arbeidet med å oversette de avtalerelevante delene til norsk har to overordnede siktemål:

- å gi politiske og faglige miljøer, samt allmennheten, mulighet til å vurdere og ta stilling til avtalen før den endelige avgjørelse faller i Stortinget,
- å sikre at disse delene av regelverket foreligger i norsk språkdrakt når en eventuell EØS-avtale trer i kraft.

I Norge ble det høsten 1990 opprettet en midlertidig «oversettelsesenhets» i Utenriksdepartementet med oppgave å utføre dette arbeidet. Oversettelsesenheten/EØS omfatter i oktober 1991 totalt 17 heltidsansatte, fordelt på 1 byråsjef, 8 oversettere, 6 tekstrevisorer, 1 terminolog og 1 kontoransatt. I tillegg settes tekster ut til ca. 20 frilansoversettere.

Originaltekstene

Dokumentene som oversettes, er *rettsakter*, dvs. juridiske tekster avledet av EFs "grunnlov", Romtraktaten. Den alt overveiende del er *direktiver*, men det forekommer også *forordninger*, *rådsvedtak* og *domstolsavgjørelser*. Alle er av bindende karakter. I tillegg kommer selve avtaleteksten med tilhørende vedlegg og protokoller (ca. 1 000 sider), og om og når en EØS-avtale trer i kraft, vil også en del ikke-bindende tekster måtte oversettes.

Forordninger og direktiver er imidlertid bindende på ulik måte og har ulik rettskraft. Forordningene er *direkte bindende for borgere og juridiske personer* i alle medlemsstater (og innen et ev. EØS). De er gjeldende lov innen hele Fellesskapet med nøyaktig den ordlyd de er vedtatt i.

Direktivene er *direkte bindende for medlemsstatene, men indirekte for borgere og juridiske personer*. I praksis innebærer dette at det ikke er rettsaktens ordlyd som er bindende, men dens intensjon. Til forskjell fra forordningene skal direktivene innarbeides, eller inkorporeres, i de nasjonale lovgivninger som lover og forskrifter. Når det gjelder direktivene, kan derfor tekstene i noen grad tilpasses hevdvunnen formuleringsskikk og språkbruk i de enkelte medlemsstater.

Oversettelsesarbeidet er krevende. Ettersom det er lovtekster som oversettes, skal det ideelt sett råde absolutt ekvivalens mellom original og oversettelse. Ulikheten mellom forordninger og direktiver får naturligvis følger for arbeidet; forordningene må være lytefritt oversatt med hensyn til både form og innhold, mens enkelte små avvik for direktivenes del ikke vil få de samme konsekvenser. Dette forholdet gjør seg også gjeldende i det terminologiske arbeidet. Termer i forordninger får sin endelige form ved oversettelsen. De må derfor være fullstendig ekvivalente både i intensjon (betydning) og ekstensjon (begrepsomfang). Når det gjelder termer fra direktiver, er kravet til ekvivalens ikke så absolutt, ettersom det vil være mulig å nasjonalisere eller endre/omdefinere en del termer når direktivene gjennomføres i nasjonal lovgivning. I praksis er likevel det terminologiske arbeidet like krevende for begge typer rettsakter, ettersom utgangspunktet hele tiden er å finne fram til rett term fra første stund.

Terminologi

Samtlige oversettere ekserperer og registrerer termer i tekstene de oversetter. Terminologen har ansvar for organisering og samordning av terminologiarbeidet, samt for oppbygging av en elektronisk søkbar termbase, til daglig kalt «UD-basen». Basen vil inneholde mye av den sentrale EF-terminologi, men også alminnelig teknisk og annen terminologi brukt i regelverket.

Databasen byr på store fordeler framfor tradisjonelt ordboksformat. Den kan bl.a. tillates å bli stor uten å virke uoversiktlig, det kan søkes etter ulike typer informasjon og

søkene kan utføres på forskjellige måter. Programvaren som benyttes, er utarbeidet ved Norsk termbank i Bergen.

Termbasen er trespråklig, med både fransk og engelsk term som oppslagsord ved siden av den norske ekvivalenten. Den franske termen står først og er styrende, liksom den franskspråklige tekstversjonen går foran den engelske ved oversettelsen til norsk. Flerspråkligheten vil gagne framtidige brukere av basen, men er også til fordel under oversettelsesarbeidet, ettersom den gjør det lettere å identifisere rett norsk term. Iblant kan imidlertid flerspråkligheten være en ulempe, nemlig når det er mangelfullt samsvar mellom fransk og engelsk term, noe som ideelt sett ikke burde forekomme.

Det fins flere motiver for å bygge opp en termbase i tilknytning til oversettelsesarbeidet:

- Terminologisk støtte er til stor hjelp for oversetterne i deres daglige arbeid og bidrar dessuten til å gjøre oversettelsene mer enhetlige og konsekvente. Det sistnevnte er ikke minst viktig når man tar i betraktning sjangeren og den store tekstmengden.
- Oversettelse eller forståelse av tilsvarende EF/EØS-dokumenter i framtida vil falle lettere når viktige deler av terminologien allerede er kartlagt og dokumentert.
- En termbase av denne type vil ha stor verdi for ulike fagmiljøer i både offentlig og privat sektor, f.eks. ved markedsføring av produkter og varer eller ved utarbeidelse av norske versjoner av europeiske standarder o.l. Uansett utfallet av EØS-forhandlingene må man regne med at EFTA-statene vil måtte tilpasse seg EFs kommende harmoniserte indre marked, og tilpassningsprosessen vil gå lettere om den relevante terminologien er kartlagt og oversatt.

For at terminologien i basen skal bli anerkjent av de ulike fagmiljøer, er det en forutsetning at den er korrekt og i størst mulig utstrekning omfatter norske termer som allerede er i bruk i miljøene. Alle våre forslag til norske termer oversendes derfor utpekte fagmyndigheter til godkjenning. Deres gjennomgåelse av termlistene er som oftest klargjørende, men det hender naturligvis at det er flere termer i omløp for samme begrep, eller at ulike fagekspertene har divergerende mening om hva som er rett norsk term. I enkelte tilfeller kan fageksperten ha vansker med å finne en norsk term, endre oppfatning underveis eller en sjelden gang ta feil.

Status for UD-basen per oktober 1991 viser at den omfatter ca. 5 500 termer. Dette antallet skriver seg fra oversettelsen av ca. en firedel av den totale tekstmassen nevnt over. Det totale antall oppslagsformer er således for øyeblikket ca. 16 500 om man regner hovedtermer for de tre språkene. Atskillig større blir antallet om man dessuten teller med synonymer som iblant legges inn (holdbarheten av slik «synotermi» kan selvfølgelig diskuteres), kortformer, forkortelser og numerisk identitet for kjemiske stoffer.

Problemer i tilknytning til det terminologiske arbeidet

Alle som har drevet med terminologisk virksomhet, vet at det ofte er problematisk å trekke grensen mellom terminologi og allmennspråk og mellom termer og kollokasjoner. Disse

problemene skal ikke berøres her. I stedet skal oppmerksomheten konsentreres om noen terminologiske problemer som er mer spesifikke for vårt arbeid.

Et overgripende problem i terminologiarbeidet, ved siden av tidspresset for å bli ferdig innen gitte frister, er at tekstmassen som skal ekserperes, er så stor og omfatter så mange og svært ulike bruksområder (emneområder). Det store antallet bruksområder gjør at man må forholde seg til mange ulike fagekspertter, noe som ikke nødvendigvis er en fordel. At det ikke er mulig å spesialisere seg, vil framgå av oversikten over bruksområdene nedenfor:

- miljø
- arbeidsmiljø
- juss
- EF-rett og EF-organer
- selskapsrett
- sosiale spørsmål
- produktsikkerhet
- produktansvar
- opphavsrett
- offentlige innkjøp
- kapitalbevegelser
- finansielle tjenesteytelser
- forsikring
- tekniske handelshindringer
- konkurranse
- etableringsrett
- telekommunikasjon
- forbrukervern

Oversikten er på langt nær fullstendig, ettersom det under tekniske handelshindringer tilkommer hele 23 underområder med meget stor spennvidde, fra *kosmetikk* via *landbrukstraktorer* og *byggematerialer* til *leketøy*.

Flest problemer volder termer av følgende kategorier, selv om det gjerne er slik at flere av kategoriene opptrer samtidig i forbindelse med én og samme term:

- termer med abstrakt begrepsinnhold
- fagspråklige verb
- termer der det er begrepsulikheter mellom kildepråkene (fransk/engelsk) og mellom (ett av) disse og norsk
- «EF-termer» (EF-interne konstruksjoner uten direkte motsvar i nasjonal språkbruk).

Termer med abstrakt begrepsinnhold

Termen skal få anskueliggjøre de problemer som kan oppstå i forbindelse med abstrakte termer (det er bare tatt med felt som er nødvendige for å belyse problemstillingen):

F	hvd	décision
	kon	lorsqu'une "décision" a été prise

E	hvd	decision
	kon	when a "decision" has been taken
N	hvd	vedtak
	kon	når "vedtak" er gjort
.	brk	EØS
.	brk	EF-RETT
=		

(Forklaring av forkortelser: hvd = hovedterm, kon = kontekst, brk = bruksområde)

Normalt byr ikke denne termen på vansker. De fleste ville vel mene at *vedtak* eller *beslutning* er gode norske ekvivalenter. Problemet er imidlertid at termen i dette tilfellet representerer flere ulike delprosesser innen EFs institusjonsstruktur, og at det er vanskelig å skjelne realiteten bak hver av dem. I den norske oversettelsen av Roma-traktaten (1972) er det med støtte i dansk og tysk praksis, og delvis i norsk språkbruk, brukt tre ulike termer for den franske/engelske. Det skal således hete henholdsvis *vedtak* og *beslutning* når Rådet bestemmer noe, avhengig av hvor i beslutningsprosessene dette gjøres, mens domstoler tar *avgjørelser*.

Videre blir problemet om det i dette tilfellet skal registreres bare én term på fransk og engelsk. Hva gjør man i så fall med de norske ekvivalentene? Det vil neppe være riktig å føre opp én av de norske ekvivalentene som hovedterm og de andre to som synonyme termer, og uansett ville valget av norsk hovedterm måtte bli vilkårlig.

Den riktige løsningen er sannsynligvis å gå ut fra at ordet på fransk/engelsk dekker tre ulike begreper og derfor bør registreres som tre ulike termer: «*décision du Conseil/Council decision*» (no. *rådsvedtak*), «*décision de la Commission/Commission decision*» (no. *kommisjonsbeslutning*), «*décision du tribunal/court decision*» (no. *domstolsavgjørelse*).

Fagspråklige verb

En liknende problematikk knytter seg til det fagspråklige verbet «*consulter/consult*»:

F	hvd	consulter
E	hvd	consult
N	hvd	konsultere
.	brk	EØS
.	brk	JUR
.	kom	Se kommentar under "consulter" = "høre".
=		
F	hvd	consulter
E	hvd	consult
N	hvd	rådspørre
.	brk	EØS
.	brk	JUR
.	brk	EF-RETT
.	kom	Komiteer "rådspørres".
.	kom	Se kommentar under "consulter" = "høre".
=		
F	hvd	consulter
	kon	les états membres désignent les autorités à "consulter"
E	hvd	consult
	kon	the Member States shall designate the authorities to be "consulted"
N	hvd	høre
	kon	medlemsstatene skal utpeke de myndigheter som skal "høres"

brk	EØS
brk	JUR
brk	EF-RETT
kom	"Consulter" kan også oversettes med 1) "rådspørre" (rådspørre komiteer) og 2) "konsultere" (konsultere andre, f.eks. partene i arbeidslivet). Se egne poster "rådspørre" og "konsultere".
=	

(Forklaring av forkortelser: kom = kommentar beregnet på eksterne brukere)

Skal man betrakte dette som én term eller som tre? Mye taler for det sistnevnte alternativet, selv om både fransk og engelsk bare har én betegnelse. Igjen er det begrepsmessige årsaker som veier tyngst ved avgjørelsen. Det er nemlig tre klart ulike prosesser og forskjellige aktører som skjuler seg bak termene. Ulikheten kommer godt fram i de norske ekvivalentene, så videre utdyping synes unødig.

Løsningen ovenfor avføder et nytt problem, nemlig hvilken form disse termpostene bør ha i basen. Utdragene over viser en løsning som neppe er den beste. Sannsynligvis burde hovedtermene inneholde verbet pluss et substantiv som angir målet for handlingen, f.eks. «consulte une autorité/consult an authority/høre en myndighet». Dette ville overflødiggjøre kontekstfeltet. Eventuelt burde man også i et kommentarfelt angi hvem som utfører (verbal)handlingen.

Termer der det er begrepsulikhet mellom kildepråkene (fransk/engelsk) og mellom (ett av) disse og norsk

Iblant forekommer det i tekstene begrepsulikhet mellom de to kildepråkene og/eller mellom (ett av) dem og norsk. Eksemplet under viser begrepsulikhet mellom fransk på den ene siden og engelsk og norsk på den annen:

F	hvd	sanction
E	hvd	penalty
N	hvd	straffetiltak
N	syn	straffebestemmelse
.	brk	EØS
.	brk	JUR
=		
F	hvd	sanction
E	hvd	sanction
N	hvd	sanksjon
.	brk	EØS
.	brk	JUR
=		

(Forklaring av forkortelser: syn = synonym)

Som utdragene viser, har fransk «sanction» en videre ekstensjon (begrepsomfang) enn engelsk «sanction» og rommer både negative og positive tiltak. På engelsk, som på norsk, er i våre tekster det tilsvarende begrepsområdet oppdelt på to termer, den ene for negative tiltak («penalty»), den andre for positive («sanction»).

Et liknende tilfelle er vist under, men denne gang er det norsk som skiller seg fra fransk og engelsk:

F	hvd	accident de travail
E	hvd	accident at work
E	syn	industrial accident
N	hvd	arbeidsulykke
.	brk	EØS
.	brk	ARBEIDSMILJØ
.	brk	FORSIKRING
.	mrk	Se "accident de travail" = "yrkesskade" innenfor SOSIAL.
=		
F	hvd	accident de travail
E	hvd	accident at work
N	hvd	yrkesskade
.	brk	EØS
.	brk	SOSIAL
.	mrk	Se "accident de travail" = "arbeidsulykke" innenfor FORSIKRING og ARBEIDSMILJØ.
=		

(Forklaring av forkortelser: mrk = kommentar beregnet på Oversettelsesenshetens brukere)

I henhold til fagmiljøene skilles det i norsk lovgivning mellom «arbeidsulykke» innen fagområdet *arbeidsmiljø* og *forsikring* på den ene siden og «yrkesskade» innenfor *sosiallovgivning* på den annen. De to termene fokuserer på ulike aspekter av samme hendelse, henholdsvis årsak og selve hendelsen (*arbeidsulykke*) og resultat (*yrkesskade*). Sannsynligvis har de fleste med norsk som morsmål også en følelse av at den førstnevnte kan, men ikke nødvendigvis må, føre til den sistnevnte. På fransk (og engelsk?) gjøres tydeligvis ikke denne distinksjonen i lovspråket, selv om den naturligvis kan uttrykkes i allmennspråket. I franske og engelske ordbøker finner man da også betydningsvarianten «skade» under oppslagsordet «accident».

«EF-termer»

Med «EF-term» menes her en term som har oppstått innenfor Fellesskapets institusjoner, f. eks. innenfor lovgivning eller i forbindelse med iverksettelse av lover. Man kunne med like stor rett kalle dem «direktiv-termer», ettersom de nok først og fremst er et utslag av direktivenes indirekte rettskraft. Ettersom direktivene jo skal innarbeides i de ulike medlemsstaters nasjonale lovgivning, er det ofte viktig for EFs lovgivere å mynte termer som fanger opp praksis og/eller nomenklatur i alle medlemsstatene. Slike termer må rimeligvis få svært vid ekstensjon og blir dermed generelle, noe som altså er tilsiktet. Av jurister oppfattes en slik uttrykksform muligens som fordelaktig, men for terminologen (og for folk flest) er den et mareritt, ettersom det blir tilnærmet umulig å avgrense termens ekstensjon. Følgende eksempel burde vise dette:

F	hvd	diplôme
E	hvd	diploma
N	hvd	diplom
.	brk	EØS
.	brk	SELSKAPSRETT
.	brk	ETABLERINGSRETT
.	mrk	N hvd endret fra "vitnemål" til "diplom" av Lund i KUF.
=		

På fransk og engelsk kan man uttrykke seg svært generelt ved hjelp av den oppførte termen. Tilsynelatende er norsk «vitnemål» ekvivalent når det gjelder utdanning og opplæring innen offentlige eller private institusjoner, ettersom det er en overterm for ulike typer eksamensbevis o.l. Problemet er imidlertid at «vitnemål» ikke omfatter kursbevis og opplæringsdiplomer for utdanning *uten eksamen eller prøve*, noe «diplôme/diploma» gjør på fransk/engelsk. «Vitnemål» har ut fra denne betraktningen en snevrere ekstensjon enn kildepråkernes term. Vår fagkontakt («KUF:Lund») har i dette tilfellet valgt en pragmatisk løsning; det likelydende «diplom» blir norsk ekvivalent i EF-sammenheng.

Den valgte løsningen er uheldig ettersom den ikke tar hensyn til det tilvante begrepsinnholdet av «diplom» på norsk. Diplomer forbindes med skirenn eller uforpliktende kurs av noen få dagers varighet. I direktivet forekommer det imidlertid en oppramsende definisjon av termen, og når direktivet eventuelt skal innarbeides i norsk lov, vil sannsynligvis de tradisjonelle norske termene erstatte EF-termen.

Til slutt vises et eksempel på en EF-term som ikke har norsk ekvivalent:

F	hvd	attestation d'adquation
E	hvd	certificate of adequacy
N	hvd	yyy
N	syn	tjenlighetssertifikat
.	brk	EØS
.	brk	THH
.	mrk	Strand i DAT kjenner ikke noe norsk sertifikat med tilsvarende betegnelse. Han mener at den norske termen over ev. kan innføres. Han anbefaler ellers omskriving som i den danske versjonen.

=

Termen over brukes om et sertifikat som innenfor EFs indre marked skal bekrefte at et produkt tilfredsstillende visse spesifiserte krav. Som det framgår av merknadsfeltet, har vi i Norge i dag ikke noe slikt sertifikat. Den norske termen er konstruert under oversettelsesarbeidet, og ettersom det foreløpig er uvisst om den vil bli benyttet i framtida, står feltet «N hvd» tomt inntil videre. Det er så langt også uvisst nøyaktig hvilket begrepsområde termen dekker.

Det er først og fremst når det gjelder det som her er kalt «EF-termer», at oversettelsen av avtaletekstene kan komme til å påvirke norsk terminologi og språk. Stort sett bare når termene på fransk og engelsk er tilsiktet generelle eller dekker et begrep som utelukkende eksisterer innenfor EFs institusjoner, vil det i denne sammenheng være behov for å skape nye norske termer. Det er i slike tilfeller, liksom ved alt terminologisk arbeid, viktig at oversettere, terminologer og fageksperter anstrender seg for å finne den norske ekvivalenten som har (størst) oppslutning i fagmiljøene, og at de bestreber seg på å finne gode *norske* avløsertermer. Ellers kan det gå som det gjorde da fagmiljøet ønsket ut den norske ekvivalenten til termen «organisme notifié/notified body»: «notifisert organ». Termen er både ugjennomsiktig og syntaktisk tvetydig. Uten å gå nærmere inn på det bakenforliggende begrepsinnhold må det være lov å spørre: har noen «notifisert» organet om noe, eller er noen «notifisert» om organet? I dette tilfellet har vi valgt å utfordre fagmiljøet, og vårt forslag til norsk term er «meldt organ». På grunn av sitt norske språkstoff er den gjennomsiktig, og dessuten entydig. Likeledes finner den sin naturlige plass blant «melde» («notifier/notify»), «melding» («notification/notification») og «melder» («notifiant/notifier»).

Oversettelsen av avtaletekstene er et stort prosjekt, og arbeidet utføres under et visst tidspress. Disse rammene gir ikke tid til å dvele for lenge ved enkeltheter. I det terminologis-

ke arbeidet er vi dessuten for det meste bundet av den terminologi som allerede er fasttømret i de ulike fagmiljøer. I enkelte tilfeller har vi imidlertid mulighet til å påvirke ny eller eksisterende terminologi. Som de siste eksemplene viser, etterstreber vi da gjennomsiktighet og entydighet, samt bruk av norsk språkstoff og enhetlig behandling av beslektede termer. På denne måten ønsker vi å gi oversettelsene en høy kvalitet og et norsk særpreg.